

SYMBOLICKÝ VÝZNAM PÚTNEHO MIESTA MARIANKA V POLITICKOM A NÁBOŽENSKOM ŽIVOTE KRAJINY V RANOM NOVOVEKU¹⁾

Ingrid KUŠNIRÁKOVÁ

Počiatky pútnického miesta v Marianke sa podobne ako vznik iných stredovekých pútnických miest spájajú s legendou o nájdení zázračnej sošky Panny Márie. Socha uctievaná v Marianke je malá, vysoká len 42 centimetrov, zhotovená z hruškového dreva a zobrazuje sediacu Panu Máriu s Jezuliatkom v náručí. Legendy datujú jej vznik na začiatok 11. storočia, o dvesto rokov neskôr sa náhodne našla v liečivom prameni a vyložila sa k verejnemu uctievaniu. O sochu sa starali pustovníci žijúci mimo rádovú organizáciu. V roku 1377 zavítal do marianskeho údolia uhorský panovník Ľudovít Veľký a pre uchovávanie zázračnej sochy Panny Márie sa tu rozhodol vybudovať rovnaký kostol ako nechal postaviť v Mariazzelli. Kostol dostavali v roku 1380 a Ľudovít osobne preniesol sochu na hlavný oltár. Miestni eremiti sa zrejme na podnet panovníka začlenili do rádu sv. Pavla pustovníka a Marianka sa stala prvým pavlínym kláštorom na území dnešného Slovenska.²⁾

Marianka predstavovala jedno z mála, a možno aj jediné uhorské pútnické miesto, ktoré napriek nepriaznivým politickým a náboženským okolnostiam kontinuálne existovalo počas celého 16. storočia. Napriek chýbajúcim prameňom môžeme predpokladať, že v tomto období počet pútnikov prichádzajúcich do Marianky dramaticky poklesol a púte napokon úplne ustali. Opätovný rozvoj pútnického miesta sa začal v prvej polovici 17. storočia, keď Marianka mohla ťažiť zo svojej výhodnej geografickej polohy v blízkosti Bratislavy a Trnavy. V týchto slobodných kráľovských

1) Autorka je vedeckou pracovníčkou v Historickom ústave SAV. Štúdia je súčasťou riešenia grantovej úlohy VEGA 2/0138/11 – Premeny slovenskej spoločnosti v prvej polovici dlhého 19. storočia. Práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0119-11.

2) Xavér Stanislav ČÍK, *Dejiny Mariatálu*. Marianka 1942, s. 31, 41–43.

mestách sa podarilo založiť prvé jezuitské kolégiá v krajine a pod vplyvom tunajších jezuitov sa začala obnovovať aj tradícia púťí do Marianky. Skutočným impulzom pre rozvoj marianskeho pútnického miesta sa však stalo až jeho zaradenie do verejne prezentovanej religiozity Habsburgovcov o niekoľko desaťročí neskôr.

„...tiež uhorskí králi prichádzali, nielen bezpočetný plebs: Ferdinand III., Ferdinand IV., Leopold I., Jozef I., Karol VI. ...“³⁾

Úcta k Panne Márii predstavovala jeden z pilierov Pietas Austriaca, oficiálnej podoby zbožnosti vládnucej habsburskej dynastie. Legendy tvrdia, že Pannu Máriu často prosil o pomoc už zakladateľ rodu Rudolf Habsburský, za veľkého mariánskeho ctiteľa sa považoval aj rímsky cisár Karol V., či prvý vládca podunajskej monarchie Ferdinand I.⁴⁾ Úcta k Panne Márii sa však stala dominantnou črtou zbožnosti habsburských panovníkov najmä v čase protireformácie a katolíckej obnovy. Panna Mária získala v období tvrdého konfesiónálneho zápasu a dlhých protitureckých bojov titul víťazky „*všetkých Božích vojen*“ a stala sa patrónkou katolíckych panovníkov a ich vojsk.⁵⁾ Silné prepojenie medzi kultom Panny Márie, bojmi o zachovanie monarchie a jej konfesiónalnej jednoty sa premietli do skutočnosti, že Ferdinand II. jej priznal titul „*generalissima*“ a vyhlásil ju za vrchného veliteľa svojich vojsk. Ferdinand III. nadviazal na silnú mariánsku zbožnosť svojho otca a slávnostným aktom zveril pod ochranu Panny Márie nielen seba a svoje deti, ale aj celú krajinu, jej národy a vojská.⁶⁾ Intenzívnou mariánskou úctou sa vyznačoval aj Leopold I., ktorý vzýval Pannu Máriu ako svoju kráľovnú a cisárovnú.⁷⁾

Do mariánskej zbožnosti Habsburgovcov sa od konca 16. storočia postupne integrovala aj úcta k mariánskym pútnickým miestam stotožnenými s jednotlivými krajinami monarchie. Táto forma religiozity sa pod priamym vplyvom Ferdinanda II. a Ferdinanda III. pozvoľna sformovala do kultu Panny Márie, patrónky celého podunajského súštatia a jeho jednotlivých častí. Titul Magna mater Austriae získala zázračná socha Panny Márie v Mariazzelli,⁸⁾ Palladium Panny Márie, ochránkyne českého kráľovstva sa

3) Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest (ďalej len ELTE Budapest), Kézirattár, Ab. 179., fol. 2.

4) Anna CORETH, *Pietas Austriaca. Österreichische Frömmigkeit im Barock*, Wien 1982, s. 47–49.

5) *Tamže*, s. 45.

6) *Tamže*, s. 54–55.

7) *Tamže*, s. 57n.

8) Peter WIESFLECKER, *Die Habsburger und Mariazzell*, in: Walter

uchovávalo v Starej Boleslavy⁹⁾ a na patrónku Uhorska sa povýšila socha Panny Márie uctievaná v Marianke pri Bratislave. Ferdinand III. počas svojho panovania zaviedol tradíciu, na základe ktorej si novozvolení habsburskí panovníci púťou uctili patrónku krajiny, ktorej korunu práve prevzali. Úcta k Panne Márii, jej milostivým a zázračným sochám uchovávaným v rôznych častiach monarchie sa tak stala nielen súčasťou habsburskej zbožnosti, ale aj jedným z integračných faktorov podunajskej monarchie Habsburgovcov.

Prvým panovníkom, ktorý putoval do Marianky po svojom zvolení za uhorského kráľa bol Ferdinand IV. v roku 1647. O tejto púti vieme len to, že mladého kráľa sprevádzal ostrihomský arcibiskup Juraj Lippai a zrejme aj jeho otec Ferdinand III., ktorý na obnovu schátralého chrámu daroval 4 000 zlatých.¹⁰⁾ Ferdinand IV. však v roku 1654 predčasne zomrel a následníkom trónu sa stal jeho mladší brat Leopold, za uhorského kráľa korunovaný v roku 1655. Zachované pramene neuvádzajú, prečo sa Leopold I. po svojej korunovácii neprišiel pokloniť tunajšej soche Panny Márie, o to podrobnejšie sa však zmieňujú o jeho príchode v roku 1659. Leopolda I. na jeho ceste do Marianky okrem niekoľkých dvorských a ríšskych hodnostárov sprevádzala reprezentatívna skupina uhorských magnátov a cirkevných dignitárov. Do panovníkovho sprievodu sa zaradili najvyšší predstavitelia krajiny – ostrihomský arcibiskup Juraj Lippai, palatín František Wesselényi a krajinský sudca František Nádasdy.¹¹⁾ Mimoriadnej pocty sa dostalo v tom čase už zosnulému palatínovi Mikulášovi Esterházymu, *homo novus*, ktorý sa v prvej polovici 17. storočia vďaka konvertovaniu na katolícku vieru a úspešnej politickej kariére vyšvihol z jednoduchých pomerov až na najvyššie spoločenské priečky. Spolu s panovníkom putovali do Marianky až štyri jeho deti – dvaja synovia, jeden z nich sa stal o niekoľko rokov palatínom a dve dcéry vydaté za popredných uhorských šľachticov. Táto triumfálna cesta Leopolda I. do Marianky akoby symbolicky uzavrela prvú etapu rekatolizácie Uhorska, počas ktorej sa pod vplyvom viedenského dvora a obnovujúcej sa katolíckej cirkvi vrátili ku katolíckej konfesii všetky uhorské magnátske rody hlásiace sa na začiatku 17. storočia ku niektorému z protestantských vierovyznaní.

Brunner (Hrsg.), *Mariazell und Ungarn. 650 Jahre Religiöse Gemeinsamkeit*, Graz-Estergom 2003, s. 44–45.

9) Podrobnejšie: Marie-Elizabet DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, Český časopis historický 95, 1997, č. 3–4, s. 585–619.

10) X. S. ČÍK, *Dejiny Mariatálu*, s. 63.

11) ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179, fol. 6.

Úcta Leopolda I. k marianskej soche Panny Márie sa stala príkladom aj pre uhorských magnátov, ktorý dovtedy toto pútnické miesto príliš nevyhľadávali. V roku 1662 opäť zasadal v Bratislave uhorský snem, počas ktorého zavítali do Marianky mnohí uhorskí šľachtici, aby Panne Márii zložili sľuby a odovzdali jej votívne dary. Svojou štedrosťou všetkých prevýšil uhorský palatín František Wesselényi, ktorý svoju púť vykonal hneď na začiatku snemu a Panne Márii daroval 500 zlatých. „*Synov vlasti*“ nasledoval aj Leopold I. s celým svojím dvorom.¹²⁾

Turbulentné a nestále politické pomery v krajine spôsobili, že uhorský snem sa opäť zišiel v Bratislave až po dlhých 25 rokoch. Snem, ktorý sa konal na prelome rokov 1687/1688, sa stal svedkom politického a mocenského triumfu Leopolda I. a vládnucej dynastie. Uhorské stavy prijali Habsburgovcov po mužskej línii za dedičných vládcov Uhorska a zrušili 31. článok Zlatej buly Ondreja II. (1222), ktorý oprávňoval šľachtu povstať proti panovníkovi. Počas rokovania snemu sa uskutočnila aj voľba a korunovácia len deväťročného Leopoldovo syna Jozefa za uhorského kráľa. Tradičná cesta nového uhorského panovníka do Marianky mala vzhľadom na priebeh snemu a vývoj politickej situácie v krajine opäť víťazoslávny charakter. Leopolda I. s manželkou, s následníkom trónu Jozefom a dcérou Alžbetou sprevádzala početná skupina rakúskych, českých a najmä uhorských magnátov. Panovníkov sprievod sa zdržal na pútnickom mieste celý deň a vrátil sa sem ešte aj o dva dni neskôr.¹³⁾

Leopold I. a ani Jozef I. po skončení snemu v roku 1688 už nikdy viac do Uhorska neprišli a tak aj v Marianke museli na ďalšiu návštevu panovníka čakať až do korunovácie Karola VI. v roku 1712. Habsburgovcami vytvorený panteón národných svätcov a Panny Márie však v tomto období už strácal svoj niekdajší integračný charakter, hoci ich kult naďalej ostal súčasťou Pietas Austriaca. Politický význam postupne stratili aj marianske pútnické miesta identifikované s jednotlivými krajinami habsburskej monarchie. Privilegovaným kultom cisárskej dynastie ostala len mariazellská socha Panny Márie, ku ktorej členovia rodu naďalej putovali pri príležitosti významných štátnych alebo rodinných udalostí. Súčasťou rodinnej tradície však ostal aj v 18. storočí rituál, podľa ktorého habsburskí panovníci po svojej korunováci za uhorského či českého kráľa putovali na „*národné*“ pútnické miesta týchto krajín. V Uhorsku tento zvyk zanikol korunováciou Márie Terézie. Jozef II. nielenže odmietol akt korunovácie,

12) Tamže, fol. 9.

13) Tamže, fol. 11.

ale v roku 1786 zrušil rád pavlínov, ktorý pútnické miesto v Marianke spravoval niekoľko storočí.

Návštevy Karola VI. a Márie Terézie v Marianke už mali menej pompézny a okázaly charakter, namiesto početného sprievodu ich sprevádzali len najvyšší uhorskí cirkevní hodnostári, úzky okruh členov dvora a rodinní príslušníci. Karol VI. prišiel v roku 1712 v sprievode dvoch najvyšších predstaviteľov Uhorska – ostrihomskeho arcibiskupa Kristiána Augustína Saského a uhorského palatína Pavla Esterházyho.¹⁴⁾ Nesprevádzali ho však najbližší členovia rodiny, keďže jeho manželka Alžbeta Kristína sa ešte zdržiavala v Španielsku a panovnícky pár bol v tom čase stále bezdetný. Alžbeta Kristína do Marianky nikdy osobne neprišla, ale v roku 1719 sem inkognito vyslala svoju pôrodnú babicu s rodinou, aby v jej mene odovzdali milostivej soche Panny Márie votívne dary a vyprosili jej narodenie zdravého následníka trónu.¹⁵⁾

Mária Terézia počtom pútí do Marianky pravdepodobne prevýšila všetkých ostatných uhorských panovníkov. Počas svojho takmer polročného pobytu v Bratislave po korunovácii v roku 1741 zavítala na marianske pútnické miesto až trikrát. Mladú panovníčku sprevádzal manžel František Štefan Lotrinský a jeho brat Karol. Jej púte k milostivej soche Panny Márie neboli len vyjadrením úcty k uhorským tradíciám či politickým gestom, ale aj prejavom jej osobnej zbožnosti. Uprostred vojnového konfliktu o zachovanie celistvosti monarchie sem nesporne putovala s cieľom prosiť Pannu Máriu o pomoc a podporu pre svoje vojská. Svoju vďaku za víťazstvo vojenských oddielov Karola Lotrinského v Sliezske vyjadrila v nasledujúcom roku zaslaním dvoch vojenských štandard odobratých nepriateľom, ktoré na jej príkaz zavesili k hlavnému oltáru. Panovníčka opätovne navštívila Marianku v sprievode svojich dvoch dcér a dvorných dám počas zasadnutia uhorského snemu v roku 1764, dva dni predtým sem zavítal aj následník trónu Jozef so svojimi dvoranmi. Členovia oboch sprievodov si pobožnosťami uctili sochu Panny Márie a prezreli si priestory kláštora a jeho záhradu. Cisárska rodina poslednýkrát poctila marianske pútné miesto svojou návštevou v roku 1766, krátko po svadbe arcivojvodkyne Márie Kristíny s uhorským miestodržiteľom Albertom Sasko-Tešínskym.¹⁶⁾

14) Tamže, fol. 20.

15) Tamže, fol. 32.

16) Mária Terézia, Jozef II. a čerství mladomanželia sa v Marianke zastavili počas cesty do Stupavy k Leopoldovi Pálffyemu. ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 185.

K tejto kapitole tradícií mariánskeho pútnického miesta treba pre úplnosť dodať, že hoci sa kráľovské púte do Marianky stali súčasťou verejne prezentovanej formy Habsburskej zbožnosti a tunajšej zázračnej soche Panny Márie sa prisudzoval titul vládkyne či patrónky Uhorska aj v dobovom diskurze, Marianka sa o titul uhorskej národnej svätyně musela počas celého raného novoveku deliť s pútnickým miestom v Mariazelli. Uhorskí katolíci mali k Mariazellu blízko už v stredoveku a uhorskí magnáti v polovici 17. storočia na túto stredovekú tradíciu aktívne nadviazali. Ich úctu k tunajšej soche Panny Márie možno okrem osobnej zbožnosti a tradície vysvetliť aj túžbou identifikovať sa s religiozitou vládnucej dynastie, silnejšie sa integrovať s okruhom magnátov zoskupených okolo viedenského dvora a v neposlednom rade aj skutočnosťou, že väčšina uhorských magnátov mala v okolí Mariazelli rozsiahle panstvá. Okrem toho, že uhorskí magnáti darovali mariazellskej soche Panny Márie štedré votívne dary, podľa vzoru českých či rakúskych magnátov financovali výstavbu bočných kaplniek a niektorí z nich pravidelne organizovali aj skutočne početné a výpravné púte svojich poddaných.¹⁷⁾ Vnimanie Panny Márie mariazellskej ako patrónky Uhorska potvrdil aj Leopold I., ktorý jej v roku 1693 tento titul udelil aj oficiálne.¹⁸⁾

„podľa vzoru svojho pána otca, úctou a zbožnosťou vedený, prišiel gróf Štefan Zichy spolu so svojim starším synom Petrom“¹⁹⁾

Verejne prezentovaná úcta Leopolda I. k mariánskej soche Panny Márie spôsobila, že jej uctievanie sa stalo v druhej polovici 17. storočia súčasťou zbožnosti uhorských magnátov a Marianka miestom ich spoločenskej prezentácie či komemorácie. Po prvej návšteve Leopolda I. v roku 1659 navštívila toto pútnické miesto väčšina uhorských šľachticov, ktorí niečo znamenali alebo chceli znamenať v politickom živote krajiny. V konfesijnálne rozdelenej spoločnosti a vo vyhrotenej politickej situácii spôsobenej odhalením Wesselényiho sprisahania a ďalším stavovským povstaním, sa uhorskí magnáti snažili prejaviť svoju lojalitu k vládnucej dynastii aj verejnou prezentáciou svojej zbožnosti. Pamiatkou na ich návštevu ostali votívne dary, najmä bohoslužobné rúcha, šaty a šperky darované soche Panny Márie, ale aj finančné čiastky určené na stavebné úpravy kostola či

17) Podrobnejšie: Gábor BARNA, *Mariazell und die Ungarischen Wallfahrten*, in: W. Brunner (Hrsg.), *Mariazell und Ungarn*, s. 71–81. István FAZEKAS, *Mariazell und der Ungarische Adel zur Zeit des Barock*, tamže, s. 102–115.

18) A. CORETH, *Pietas Austriaca*, s. 61.

19) ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179, fol. 15.

kláštora. Len zriedkavo si ako formu komemorácie zvolili darovanie votívnej fundácie či pochovanie v krypte tunajšieho kostola. Úctu uhorských magnátov k marianskej soche Panny Márie však nemožno zredukovať len na akt šľachtickej alebo politickej prezentácie. Pre mnohých z nich sa stala súčasťou osobnej či rodovej zbožnosti.

Prvým veľkým uhorským propagátorom zázračnej sochy a pútnického miesta v Marianke bol zrejme ostrihomský arcibiskup Juraj Lippai (1642–1666). Ako hlava katolíckej cirkvi v Uhorsku sprevádzal do Marianky Ferdinanda IV. i Leopolda I. a možno práve z jeho iniciatívy sa Marianka stala krajinským pútnickým miestom. V prvej knihe zázrakov vydanéj v roku 1661 sa Juraj Lippai spomína nielen ako duchovný pastier, ktorý posielal svoje ovečky k zázračnej soche Panny Márie, aby im pomohla v ich bolestiach a trápení, ale aj ako jej ctiteľ, ktorému viackrát pomohla svojimi zázrakmi.²⁰⁾ Úcta k pútnickému miestu sa stala súčasťou rodinnej tradície Lippaiovcov. Gašpar Lippai, brat ostrihomského arcibiskupa, významne prispel na obnovu hlavného oltára a jeho syn Juraj patril k prvým uhorským šľachticom, ktorí po uzavretí manželstva putovali do Marianky a Panne Márii darovali svoje svadobné šaty.²¹⁾

K obľube mariánskeho pútnického miesta uhorskými magnátmi na prelome 17. a 18. storočia zrejme prispela aj skutočnosť, že v tomto období došlo aj k rodinnému prepojeniu medzi vedením kláštora a najvyššími kruhmi uhorských šľachticov. V roku 1693 sa miestnym priorom stal Ladislav Nádasdy, syn niekdajšieho krajinského sudcu Františka Nádasdyho a synovec palatína Pavla Esterházyho. Od tohto momentu sa Marianka stala na dve desaťročia aj miestom rušného spoločenského života, ktoré okrem palatína často navštevovali aj ďalší poprední uhorskí šľachtici. Refektár kláštora či kláštorná záhrada sa v tomto období pri rôznych príležitostiach stali miestom stretnutia uhorských spoločenských a cirkevných elít.

Opis jednej takejto spoločenskej udalosti v diariu kláštora naznačuje, že uhorskí šľachtici, najmä tí, ktorí sa medzi aristokraciu dostali z nižších spoločenských vrstiev, nepodporovali rehoľné inštitúcie vždy úplne dobrovoľne, ale často aj pod nátlakom okolia, ktoré ich mecenášske aktivity očakávalo ako formu legitimizácie ich nového spoločenského postavenia. Na sviatok sv. Jozefa v roku 1696 prišiel do Marianky uhorský palatín Pavol Esterházy, vesprémsky biskup a niekdajší prior pavlínskeho kláštora

20) *Magnae Hungariae Dominae, unici Dei Matris Admirabilis Mirabilia*, Viennae 1661, s. 91–93.

21) ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179, fol. 5, 8.

vo Wondorfe Pavol Szechényi a kráľovský personál Ján Maholányi.²²⁾ Po pobožnosti pred sochou Panny Márie ich prijal miestny vikár Ladislav Nádasdy a pozval ich na obed. Už samotné zloženie tejto spoločnosti nesie známky určitého „spiknutia“ voči Jánovi Maholányimu, ktorý sa svojim pôvodom nemohol vyrovnáť ostatným prítomným. Po obede pozval L. Nádasdy svojich hostí do kláštornej záhrady a zaviedol ich aj k zázračnému prameňu, kde im porozprával o svojom pláne postaviť nad ním kaplnku, ak nájde štedrého dobrodinca. J. Maholányi sa po jeho slovách, podporovaný svojimi spoločníkmi, „dobrovoľne“ zaviazal, že na jej výstavbu kaplnky daruje 1 000 zlatých.²³⁾

Mimoriadne silnú tradíciu malo uctievanie marianskej sochy Panny Márie v rodine Erdödyovcov. Krištof Erdödy, predseda Uhorskej komory, patril niekoľko desaťročí k podporovateľom kláštora i jeho častým návštevníkom. Z vďaky za uzdravenie daroval soche Panny Márie v roku 1687 vzácny odev a o pár rokov neskôr nechal obnoviť jej sochu, ktoré sa nachádzala pred miestnym hostincom. Kronika pútnického miesta uvádza, že v roku 1693 prichádzal Krištof Erdödy do Marianky každý mesiac. Podľa rovnakého prameňa ešte počas života zaviazal svojich synov, aby po jeho smrti jeden z nich putoval do Marianky na každý sviatok Panny Márie, vykonal predpísané pobožnosti, zúčastnil sa na svätej omši a prijal sväté prijímanie. Túto povinnosť prevzal na seba syn Juraj, ktorý sa rovnako ako jeho otec stal predsedom Uhorskej komory a na sklonku svojho života zastával post krajinského sudcu.²⁴⁾

22) Ján Maholányi pochádzal zo skromných pomerov, za svoj spoločenský i majetkový vzostup vďačil svojmu príbuznému z matkinej strany, ostrihorskému arcibiskupovi Jurajovi Szelepcsényimu.

23) Základy kaplnky sa položili 2. apríla tohto istého roku, kvôli stavovskému povstaniu sa však stavba onedlho prerušila. Nasledujúci rok J. Maholányi opäť navštívil Marianku a keď videl, že výstavba kaplnky nepokračuje, prevzal na seba všetku zodpovednosť. V Bratislave najal potrebných remeselníkov a každý týždeň poslal svojho provizora, aby skontroloval postup prác. Kaplnku dokončili ešte v tom istom roku. Oltár do nej zabezpečili v roku 1702 vďaka daru od Terézie Maholányiovej, Jánovej vdovy. ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179, fol. 17, 19.

24) *Tamže*. Za zmienku stojí aj skutočnosť, že manželky Krištofa i Juraja Erdödyho pochádzali z uhorských magnátskych rodov, ktoré spájali s týmto pútnickým miestom pevné väzby. Úctu k marianskej Panne Márii, pestovanú v rodine ich manželov, si tak priniesli už z rodičovského domu. Manželka Krištofa bola sestrou neskoršieho palatína Mikuláša Pálffyho, ktorý mal ako vlastník susediacich panstiev k Marianke úzky vzťah. Juraj Erdödy sa oženil Terezou Esterházyovou, dcérou viackrát spomínaného palatína Pavla Esterházyho.

Juraj Erdödy sľub daný otcovi nenaplnil dôsledne, do Marianky však najmä v mladšom veku prichádzal niekoľkokrát ročne. Zvyčajne prišiel večer, prespal v kláštore a na ďalší deň si vypočul tri sväté omše, vyspovedal sa a prijal sv. prijímanie. Po roku 1739, v tom čase už mal 63 rokov, prichádzal k marianskej Panne Márii už len príležitostne. Poslednýkrát navštívil pútnické miesto v roku 1756 ako 80 ročný. Návšteva mala zvyčajný priebeh, po vykonaní všetkých pobožností a prijatí sviatostí odišiel na návštevu k Pálffyovcom do Stupavy.²⁵⁾ Veľkými ctiteľmi marianskej Panny Márie boli aj Jurajovi dvaja bratia – Ladislav, nitriansky biskup a Gabriel, egerský biskup. Obaja cirkevní hodnostári patrili k častým návštevníkom a dobrodincom pútnického miesta a vytvorili si k nemu pevné osobné väzby. Pavlíni ich často pozývali, aby v tunajšom kostole pri rôznych príležitostiach slúžili slávnostné sväté omše. Gabrielovi Erdödy sa dostalo najvyššej pocty v roku 1712, keď celebroid bohoslužbu počas návštevy Karola VI.²⁶⁾

V prvej tretine 18. storočia dosiahla baroková zbožnosť uhorských magnátov svoj vrchol a ich záujem o pútnické miesto v Marianke začal postupne upadať. Výnimku predstavuje len palatín Mikuláš Pálffy a jeho potomkovia. Dôvodom bola najmä skutočnosť, že väčšina ich majetkov sa nachádzala v susedstve pútnického miesta a mali k nemu pevnejšie puto ako magnáti z iných častí Uhorska. Pálffyovci si zvykli uctiť mariansku Pannu Máriu najmä pri príležitosti významných rodinných udalostí akými bola svadba či úmrtie člena rodiny. Pozostalí na pamiatku svojich zosnulých darovali kostolu bohoslužobné rúcha, vdovy okrem toho ušili pre sochu Panny Márie a Jezuliatka šaty alebo baldachýn. Marianka sa stala aj miestom konania svadiieb viacerých potomkov Mikuláša Pálffyho. V roku 1730 sa v kláštornom kostole veľkolepo slávila svadba palatínovej vnučky Augustíny s Františkom Ferdinandom Kinszkým, najvyšším kancelárom českého kráľovstva. Mladomanželov sobášil egerský biskup Gabriel Erdödy a svadobnými hosťami boli početní uhorskí magnáti so svojim rodinami. Ďalší potomkovia rodu po uzavretí manželstva darovali soche Panny Márie svoje svadobné prstene, prípadne sa jej počas svadobných osláv prišli

25) Tamže, Ab. 185.

26) Úcta k zázračnej soche Panny Márie uchováanej v Marianke sa pestovala aj v ďalších uhorských magnátskych rodoch – Pálffy, Esterházy, Nádasdy, Keglevich. Osobitný spôsob prezentácie svojej zbožnosti si zvolili v rodiny Zichyovcov. Štefan Zichy každoročne daroval kostolu toľko zlatých, koľko rokov sa dožil. Po jeho smrti v roku 1693 pokračoval v tejto tradícii aj jeho syn Štefan.

pokloniť v sprievode svadobných hostí. Podľa dostupných prameňov sa posledná pálfyovská svadba oslavovala v Marianke v roku 1764.²⁷⁾

Napriek tomu, že úcta aristokratov k marianskej soche Panny Márie stratila v 18. storočí svoj niekdajší reprezentatívny a politický význam, uhorskí šľachtici príležitostne prichádzali do Marianky až do zrušenia kláštora v roku 1786. Atraktivitu pútnického miesta okrem náboženského a duchovného rozmeru podporovalo nádherné prostredie v horskom údolí, poloha v blízkosti uhorského hlavného mesta a stupavského panstva Pálffyovcov. Aristokracia sa v Marianke občas zastavila cestou do Stupavy k Pálffyovcom, vhodnou príležitosťou na návštevu pútnického miesta sa však stala najmä účasť na rokovaní uhorského snemu v neďalekej Bratislave. Početnejšia skupina uhorských šľachticov sa v Marianke stretávala počas osláv rádového sviatku sv. Pavla pustovníka (15. 1.), pri príležitosti obhajob univerzitných téz rádových klerikov či kvôli pohrebu členov šľachtickej rodiny Sigray,²⁸⁾ ktorá si v kláštornom kostole vybuďovala rodinnú hrobku. Mnohých šľachticov podnietila k návšteve pútnického miesta významná rodinná udalosť (svadba, úmrtie člena rodiny), starosti o majetok²⁹⁾ či zdravotné ťažkosti. V druhej polovici 18. storočia Marianku pomerne často navštevovali mladí uhorskí šľachtici v sprievode svojich vychovateľov, ktorí vykonanie pobožnosti na pútnickom mieste spojili s oddychom a zábavou.³⁰⁾ Zábave a rozptýleniu v priestoroch kláštora či kláštornej záhrady sa nebránili ani uhorskí cirkevní či svetskí hodnostári.³¹⁾

27) Tamže, Ab. 179.

28) Reprezentatívna skupina uhorských šľachticov sa v roku 1727 zúčastnila na zádušných pobožnostiach slúžených za Františka Sigraya, vice-župana Bratislavskej stolice a prisadiaceho Sedmipanskej tabule.

29) 20. 11. 1746 prišiel gróf František Balassa a prenocoval v konvente. Keďže ho nasledujúci deň čakalo v Uhorskej komore pojednávanie kvôli nejakým majetkom, ochranu hľadal u Panny Márie a rehoľníkom zaplatil za sedem omší, ktoré mali denne slúžiť pred hlavným oltárom.

30) Napr. 30. 7. 1748 prišli z Bratislavy so svojim prefektom dvaja mladí grófi Balassovci. V kronike kláštora sa uvádza, že prišli kvôli pobožnosti aj zábave. V kostole si uctili sochu Panny Márie, pozdravili sa s generálnym predstaveným rádu, naobedovali sa v refektári a poobedie strávili „primeranou“ zábavou. K večeru sa vrátili domov.

31) 5. 8. 1755 sa počas spiatocnej cesty zo Stupavy, z návštevy u grófa Leopolda Pálffyho, zastavil v kláštore biskup Jozef Zbiško a sekretár Miestodržiteľskej rady Ladislav Balogh. V záhrade sa zabavili hrou pyramidy, v refektári dostali tradičnú rehoľnú večeru a pokračovali v ceste do Bratislavy.

„A tak kláštor mariansky neustále rozkvital vďaka štedrosti najjasnejšieho protektora, kardinála Saského ...“³²⁾

Ostrihomský arcibiskup Juraj Lippai, významný ctiteľ a propagátor úcty k marianskej soche Panny Márie z polovice 17. storočia, dlho nemal v radoch uhorskej cirkevnej hierarchie svojich nasledovníkov. Niekoľkí cirkevní hodnostári, ktorí navštevovali a podporovali pútnické miesto v Marianke, pochádzali z uhorských šľachtických rodín, v ktorých sa to považovalo za súčasť rodovej tradície alebo svoju cirkevnú kariéru začali ako členovia rádu pavlínov. Určitú výnimku predstavovali len prepošti a kanonici Bratislavskej kapituly, ktorí pamätali na pútnické miesto vo svojich testamentoch. Mimoriadne silných a štedrých patrónov medzi uhorskými dignitármi získala Marianka až prvej polovici 18. storočia v osobe ostrihomskeho arcibiskupa Kristiána Augustína Saského a Imricha Esterházyho. Obaja arcibiskupi svojim vplyvom nezanedbateľne prispeli k tomu, že tunajšia socha Panny Márie sa až do zrušenia rádu v roku 1786 tešila veľkej úcte predstaviteľov katolíckej cirkvi, ktorí naďalej pestovali a podporovali kult marianskej Panny Márie ako patrónky Uhorska.

Kristián Augustín Saský, ostrihomský arcibiskup od roku 1707, navštívil Marianku prvýkrát v roku 1711 a hneď pri prvej návšteve si tunajší kláštor zvolil za svoju letnú rezidenciu, hoci v neďalekej Bratislave mal k dispozícii dva paláce. K. A. Saský na rozdiel od svojich predchodcov i nasledovníkov v kresle ostrihomskeho arcibiskupa nepatril k mecenášom cirkevných inštitúcií alebo umenia, mariansky kláštor v ňom však našiel štedrého patróna a dobrodinca. Počas nasledujúcich rokov nechal zrekonštruovať kláštornú budovu, kostol vybavil drahými rúchami a bohoslužobnými predmetmi. Pamiatka na tohto ctiteľa zázračnej sochy Panny Márie sa v Marianke zvečnila početnými spôsobmi.

Vedenie rádu vyjadriло svoju vďaka za obnovu konventnej budovy umiestnením ďakovného nápisu nad vstupným portálom a jeho generálny predstavený v roku 1712 nariadil, aby všetky pavlínske kláštory, aj tie mimo územia Uhorska, odslúžili za arcibiskupa tri omše. Po smrti arcibiskupa v roku 1725 prior marianskeho konventu rozhodol, že každú sobotu sa bude slúžiť omša za spásu jeho duše. O zachovanie svojej pamiatky v Marianke sa postaral aj samotný arcibiskup, ktorý v roku 1714 nechal postaviť pred konventom sochu sv. Pavla pustovníka s nápisom *„Kardinál ostrihomský arcibiskup z rodu saských vojvodov, večný ctiteľ tohto svätca.“*³³⁾

32) Nicolaus BENDER, *Annalium eremi-coenobiticorum ordinis fratrum eremitaru S. Pauli primi eremitaе*, Posonium 1743, s. 470.

33) ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179.

Kristián Augustín Saský si symbolicky zvolil mariánsky konvent aj za miesto pestovania a prezentovania novej, katolíckej tradície svojej rodiny. Vnuk saského kurfista Jána Juraja I. sa narodil ako protestant a na katolícku vieru konvertoval až ako 27 ročný v roku 1693. Krátko na to sa stal prepoštom v Kolíne, biskupom v Györi a napokon v roku 1707 aj ostrihomským arcibiskupom. Ako kolínsky prepoštom pripravil na prijatie katolíckej viery svojho príbuzného Fridricha Augusta Saského, ktorý musel konvertovať, keďže sa chcel stať poľským kráľom. Kristián Augustín sa postaral aj o katolícku výchovu svojho synovca, ktorého po smrti brata zobral jeho protestantskej matke. Jeho synovec Móric Adolf³⁴⁾ pricestoval v roku 1716 do Marianky, kde absolvoval záverečnú prípravu pred svojim konvertovaním. Vyznanie katolíckej viery slávnostne zložil 23. marca do rúk svojho strýka v prítomnosti všetkých členov konventu. Okolitému svetu sa táto slávnostná udalosť oznámila ohňostrojom v podobe insígnií dynastie. Pôvodne protestantskí členovia rodiny sa v prítomnosti ostrihomského arcibiskupa a členov konventu upevňovali vo svojej novej viere aj počas Veľkej noci v roku 1718. Do Marianky prišiel so svojim sprievodom nielen Móric Adolf, ale aj syn poľského kráľa a saského kurfirsta Fridrich August III., rovnako čerstvý konvertita. Všetci traja členovia saskej dynastie absolvovali s rehoľníkmi pobožnosti a procesie Veľkého týždňa. Na Zelený štvrtok obe kniežatá po prvýkrát pristúpili k svätému prijímaniu, Eucharistiu slávnostne prijali z rúk ostrihomského arcibiskupa. Móric Adolf zavítal do Marianky aj v roku 1723. Po trojdňovom duchovnom cvičení ho ostrihomský arcibiskup vysvätil za subdiakona.³⁵⁾

Imricha Esterházyho, nástupcu Kristiána Augusta Saského v kresle ostrihomského arcibiskupa, môžeme považovať za posledného veľkého mecenáša marianskeho pútnického miesta. Pamiatkou na jeho osobu ostal najmä interiér kostola, vďaka jeho pomoci a podpore kompletne prestavaný v barokom slohu. Člen rádu pavlínov a jeho niekdajší generálny predstavený prezentoval svoj úzky vzťah k Marianke aj tým, že arcibiskupské pallium 22. 5. 1727 slávnostne prevzal v tunajšom chráme za účasti viacerých uhorských magnátov a kanonikov Bratislavskej kapituly. I. Esterházy v nasledujúcich rokoch prichádzal do Marianky

34) Móric Adolf Saský, pôvodne protestant, konvertoval na katolícku vieru pod vplyvom výchovy svojho strýka, ostrihomského arcibiskupa Kristiána Augustína Saského. Krátko po prijatí katolíckej viery sa ako 17 ročný stal členom kapituly v Kolíne nad Rýnom. V rokoch 1731–1733 zastával post biskupa v Hradci Králové, v rokoch 1733–1759 pôsobil ako biskup v Litoměřiciach.

35) ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179.

pomerne často.³⁶⁾ Zúčastňoval sa na oslavách sviatku sv. Pavla eremitu či na obhajobách univerzitných téz rádoých klerikov, v kláštornom kostole vysväcoval cirkevných hodnostárov a najmä celeburoval sväté omše počas významných mariánskych sviatkov. Častá prítomnosť arcibiskupa dodávala pútnickému miestu lesk a zvyšovala jeho atraktivitu v očiach katolíkov všetkých spoločenských vrstiev.

Pútnické miesto v Marianke si v 18. storočí obľúbili, opakovane navštevovali a hmotne podporovali viacerí uhorskí dignitári, hoci žiaden z nich už neprekonal štedrosť, ktorú klášturu a jeho kostolu preukázali obaja spomínaní arcibiskupi. K veľkým ctiteľom mariánskej Panny Márie patrili už spomínaný nitriansky biskup Adam Erdody a jeho brat Gabriel, egerský biskup. V prvej polovici 18. storočia sa k nim pridali aj ďalší dvaja bratia z radov uhorskej cirkevnej hierarchie – kaločský arcibiskup Imrich Csáky a Mikuláš Csáky, biskup v Oradei a neskôr ostrihomský arcibiskup. Mikuláš Csáky navštevoval Marianku takmer dve desaťročia, niektoré roky prišiel i viackrát. Čaru pútnického miesta podľahli aj protektori rádu pavlínov, ktorí v tejto funkcii postupne nahradili K. A. Saského – viedenský arcibiskup Žigmund Kollonich, vácky biskup Michal Fridrich Althann, viedenský arcibiskup a vácky biskup Krištof Migazzi. Mariansku Panu Máriu si viackrát prišli uctiť aj ďalší uhorskí cirkevní hodnostári – biskupi Žigmund Brenni, František Zichy, Juraj Klimo, Jozef Zbiško, ostrihomský arcibiskup František Barkóczy, kaločský arcibiskup Jozef Batthányi, viacerí bratislavskí prepošti či ostrihomskí kanonici. Motívom ich častých návštev v Marianke mohla byť osobná zbožnosť, úcta k uhorským či rodinným tradíciám, prípadne záľuba do tohto odľahlého miesta.

„v septembri, na sviatok Narodenia panny Márie, prišlo množstvo procesií rôznych národov“⁽³⁷⁾

Dejiny Marianky ako pútnického miesta, na ktoré individuálne i kolektívne prichádzajú veriaci z rôznych spoločenských vrstiev, aby si uctili tunajšiu zázračnú sochu Panny Márie, predložili jej svoje prosby a poďakovali za preukázané dobrodenia, ostali bokom záujmu dejepiscov i kronikárov 17. storočia, ktorí sa vo svojich prácach takmer bezvýhradne venovali len jej „veľkým“ či „reprezentatívnym“ dejinám – výstavbe

36) V októbri 1745, krátko pred svojou smrťou, keď kvôli chorobe a starobe už nemohol prísť osobne, poslal do Marianky so svojimi hudobníkmi jedného z bratislavských kanonikov, aby za jeho uzdravenie odslúžil svätú omšu.

37) ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179, fol. 16.

a výzdobe kláštorného areálu, vzácnym návštevám z radov uhorských panovníkov, aristokratov a cirkevných hodnostárov či dobrodeniam, ktoré preukázali konventu a kostolu. Kláštorný kronikár sa o pútnikoch prichádzajúcich v procesiách prvýkrát zmiňuje až v roku 1694,³⁸⁾ každoročné záznamy o pútiach veriacich spojených najmä so sviatkom Narodenia Panny Márie sa v kronike kláštora objavujú od roku 1712. Túto skutočnosť nemožno interpretovať tak, že po rokoch krízy a stagnácie začali procesie veriacich intenzívnejšie putovať do Marianky práve v tomto období. Bližšie k pravde sa zrejme nachádza tvrdenie, že púte prichádzajúce na prelome 17. a 18. storočia sa vďaka svojej početnosti a výpravnosti stali fenoménom, ktorým sa popri panovníckej a šľachtickej zbožnosti začal využívať na sebaaprezentáciu pútnického miesta.

Iniciátormi obnovenia pravidelného putovania veriacich do Marianky sa v prvej polovici 17. storočia stali najmä jezuiti pôsobiaci v neďalekej Trnave a Bratislave, keďže členovia Spoločnosti Ježišovej po príchode do nových pôsobísk tradične spájali presadzovanie vlastných foriem zbožnosti s obnovou miestnych kultov a tradícií.³⁹⁾ Snahám jezuitov boli priaznivo naklonené aj vonkajšie okolnosti, najmä obnova uhorskej katolíckej cirkvi i samotného rádu pod vedením ostrihomského arcibiskupa Petra Pázmanya. Nezanedbateľný význam mala aj skutočnosť, že pútnické miesto sa nachádzalo uprostred rozsiahlych majetkov Pálffyovcov, tradične katolíckeho šľachtického rodu, ktorý sa o priazeň habsburských panovníkov uchádzal i podporovaním cirkevných inštitúcií a tlakom na dôslednú rekatolizáciu svojich poddaných. Marianka však v prvej polovici 17. storočia vo väčšom počte priťahovala najmä individuálnych pútnikov, ktorí tu hľadali pomoc vo svojich trápeniach a ťažkostiach. Počet zázračných udalostí pripisovaných príhovoru marianskej Panny Márie vzrástol v priebehu niekoľkých desaťročí natoľko, že ich súpis vyšiel v roku 1661 vo Viedni tlačou a takmer dve desaťročia predstavoval jedinú publikovanú knihu zázrakov, ktorá šírila a propagovala slávu uhorského pútnického miesta.⁴⁰⁾

Tradičia kolektívnych pútí do Marianky sa obnovovala postupne, na jej obnovu nepriaznivo vplývali opakujúce sa morové epidémie, stavovské

38) *Tamže*.

39) Ondřej JAKUBEC, *Olomouc a jezuitská mise ve střední Evropě*, in: Martin Elbel – Ondřej Jakubec (eds.), *Olomoucké baroko 1.*, Olomouc 2010, s. 24.

40) Gábor TÜSKÉS – Éva KNAPP, *Österreichisch-ungarische interethnische Verbindungen im Spiegel des barockzeitlichen Wallfahrtswesens*, in: Dieter Harmening (ed.), *Volksfrömmigkeit in Ungarn: Beiträge zur vergleichenden Literatur- und Kulturgeschichte*. Dettelbach 1996, s. 199–200.

povstania a turecké nebezpečenstvo. V poslednej tretine 17. storočia už na oslavy Narodenia Panny Márie, titulárneho sviatku kláštorného kostola, prichádzali procesie aj zo vzdialenejších lokalít a k ich slávnostnému priebehu často prispeli aj cirkevné či svetské elity z celej monarchie.⁴¹⁾ Pútnická tradícia sa v Marianke naplno obnovila po roku 1711. Stavovské povstania sa definitívne skončili, ostrihomský arcibiskup K. A. Saský si kláštor zvolil za svoje letné sídlo, konvent i kostol prestaval a reprezentatívne upravil. Počet pútnikov, ktorí prichádzali na sviatok Narodenia Panny Márie neustále vzrastal. V roku 1712 a 1714 sa v oktáve sviatku rozdalo až 18 tisíc prijímaní, o rok neskôr len v samotný deň sviatku napočítali až 15 tisíc prijímajúcich.⁴²⁾

Oslavy sviatku Narodenia Panny Márie mali dlhé desaťročia svoj zaužívaný priebeh. Procesie tradične prichádzali do Marianky už deň vopred. Program púte sa začal popoludní spievanými litániami a večerami, hudobnú produkciu zabezpečovali muzikanti zo Stupavy alebo Šaštína. Nasledujúci deň dopoludnia sa slúžili dve sväté omše a odzneli kázne, najčastejšie slovenská a maďarská, príležitostne nemecká. Dopoludňajšie obrady zvyčajne odslúžili kňazi z okolia a rehoľníci z Bratislavy, pozvaní celebranti a kazatelia zvyšovali lesk osláv a prestíž pútnického miesta. Väčšina členov rehoľnej komunity strávila oba dni spovedaním pútnikov, pravidelne im vypomáhali aj rehoľníci z Bratislavy (kňazi od františkánov, kapucínov a trinitárov) a farári sprevádzajúci procesie svojich farníkov.⁴³⁾

Ďalšia časť osláv titulárneho sviatku kláštorného kostola sa konala v sobotu a v nedeľu v jeho oktáve. V sobotu popoludní každoročne prichádzala početná procesia z Bratislavy, ktorú viedol miestny farár. Sprievod vždy sprevádzal aj jeden z jeho kaplánov, klerici zo seminára sv. Imricha a hudobníci. Program bratislavskej púte bol rovnaký ako v deň sviatku. Kaplán za asistencie klerikov a hudobníkov odslúžil v sobotu popoludní slávnostné litánie a večery, veriaci využili príležitosť vyspovedať sa. Vrcholom nedeľného dopoludnia bola slávnostná svätá omša, ktorú celebraval

41) Kronika kláštora uvádza, že v roku 1694 prišli na sviatok Narodenia Panny Márie procesie rôznych národov, keďže táto forma zbožnosti sa v minulom roku opäť obnovila (na niekoľko rokov ju prerušilo ďalšie stavovské povstanie). V predvečer sviatku prišli do Marianky hudobníci kniežaťa Maximiliána Lichtensteina z Rabensburgu, ktorých sem kvôli pozdvihnutiu úcty k Panne Márii už prv každoročne posielal.

42) ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179.

43) Nasledujúca časť štúdie sa opiera o údaje uvedených v kláštorných kronikách uložených v rukopisnom oddelení Univerzitnej knižnici v Budapešti. ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179, Ab. 185.

bratislavský farár a nemecká kázeň, zvyčajne v podaní jezuitu z bratislavskej rezidencie či kolégia Spoločnosti Ježišovej. Sviatkom Narodenia Panny Márie sa v Marianke začal vrchol „pútnickej sezóny.“ Procesie prichádzali vo väčšom počte od vigílie sviatku až do konca mesiaca, najviac počas jeho oktávy, v ktorej sa slávalo aj meno Panny Márie a rádový sviatok Povýšenia sv. Kríža. Koncom mesiaca procesie ustali a v októbri prichádzali už len výnimočne.

Marianske pútnické miesto ožívalo procesiami už skoro na jar. „Prvú lastovičku“ každoročne predstavovali procesie veriacich zo Stupavy a Záhorskej Bystrice, ktorí sa prichádzali pokloniť zázračnej soche Panny Márie už prvú nedeľu po Veľkej noci. Za skutočné otvorenie „sezóny“ však možno považovať až procesiu z Marcheggu, ktorá sa tradične konala 3. mája na sviatok Nájdenia sv. Kríža. Máj vzhľadom na svoj mariánsky charakter predstavoval popri septembri mesiac, v ktorom prichádzalo do Marianky najviac procesií. Okrem titulárneho sviatku patril k významným dňom v kalendári pútnického miesta aj sviatok Navštívenia Panny Márie (2. 7.), sviatok sv. Anny (26. 7.) a Nanebovstúpenia Panny Márie (15. 8.). Počas týchto sviatočných dní prichádzal do Marianky okrem menšieho počtu procesií najmä veľký počet individuálnych pútnikov. Kým po prvej tretine 18. storočia popularita sviatkov Navštívenia a Nanebovstúpenia Panny Márie postupne upadala, sviatok sv. Anny sa u veriacich tešil stálej obľube.

Organizované skupiny veriacich pod vedením svojho duchovného putovali do Marianky najmä z miest a obcí, ktoré sa od nej nachádzali v okruhu 40–45 km. Dominovali lokality patriace k majetkom grófskej rodiny Pálffyovcov,⁴⁴⁾ dediny nachádzajúce sa na rakúskej strane dnešnej rakúsko-slovenskej hranice⁴⁵⁾ a neďaleké slobodné kráľovské mestá.⁴⁶⁾ Z väčšej vzdialenosti každoročne prichádzali do Marianky najmä procesie z Neusiedlu a od Viedne, z majetkov viedenského biskupa a protektora rádu Žigmunda Kollonicha. Pútnikov z uvedených lokalít tvorili veriaci slovenskej a nemeckej národnosti, maďarské procesie prichádzali najmä zo Žitného ostrova. Väčšinu procesií, ktoré prišli v priebehu roka, môžeme označiť za tradičné, čo znamená, že do Marianky prichádzali každý rok v rovnakom čase. Vo farnostiach, ktoré sa nachádzali na panstvách Pálffyovcov

44) Stupava, Malacky, Pernek, Záhorská Bystrica, Devín, Pezinok, Sv. Jur, Zohor.

45) Prellenkirchen, Berg, Hainburg, Weiden an der March, Engelharstetten, Bruck, Wolfstahl, Petronell, Orth na der Donau.

46) Bratislava, Trnava, Modra.

(Stupava, jej filiálka v Záhorskej Bystrici, Marchegg) organizovali púte k marianskej soche Panny Márie viackrát do roka.

Marianka z hľadiska početnosti a výpravnosti prichádzajúcich procesií zažila svoje najlepšie obdobie v rokoch 1712–1730. V 30. rokoch 18. storočia počet pútnikov mierne poklesol, čo spôsobilo najmä cirkevné schválenie nového pútného miesta v neďalekom Šaštíne, ktoré si v neuveriteľne krátkom čase získalo obľubu u veriacich z okolia i zo vzdialenejších častí monarchie. V nasledujúcom období si návštevnosť veriacich udržiavala stabilnú úroveň, mimoriadne úspešné roky sa striedali s rokmi slabšími. Počet procesií a pútnikov nezanedbateľným spôsobom ovplyvňovalo najmä počasie. Kým kvôli silným dažďom alebo rozvodneným riekam sa procesie nekonali, v období sucha prichádzali mimoriadne procesie za vyprosenie dažďa. V lete roku 1739, keď okolie po dlhšom čase opäť obchádzalo nebezpečenstvo moru, prichádzali veriaci v procesiách, aby si vyprosili ochranu pred morovou nákazou.

Zatiaľ čo názory osvietencov o zbytočnosti pútí, ich povrchnosti či škodlivému vplyvu na mravnosť a morálku nemali na pútnickú tradíciu v Marianke žiadny alebo len minimálny vplyv, od 70. rokov 18. storočia začali do nej reštriktívnym spôsobom zasahovať nariadenia cirkevnej a svetskej vrchnosti. Prvý náznak sa objavil už v roku 1770, keď po niekoľkých desaťročiach neprišla do Marianky procesia z Viedne, nakoľko viedenské konzistórium zakázalo procesie na pútnické miesta mimo rakúskeho územia. Počet prichádzajúcich pútnikov dramatickejšim spôsobom ovplyvnilo nariadenie Márie Terézie z roku 1775, ktorým zakázala farárom sprevádzať procesie, ktoré trvajú dlhšie ako jeden deň. Ak by sme návštevnosť pútnického miesta hodnotili počtom rozdanych Eucharistií, počet pútnikov v tomto roku klesol takmer o polovicu. V nasledujúcich rokoch počet osôb, ktoré v Marianke pristúpili k svätému prijímaniu, opäť vzrastal, pomerne významný je nárast po roku 1780, čo možno interpretovať aj ako určitú formu reakcie veriacich na proticirkevné opatrenia panovníka. Desaťročia zaužívaný spôsob existencie pútnického miesta ale dostával stále väčšie trhliny – procesie prichádzali len na jeden deň, zvyčajne už bez sprievodu farára, ich počet sa neustále zmenšoval a stále viac pútnikov prichádzalo individuálne. V roku 1784 už prišli len tradičné procesie zo Stupavy⁴⁷⁾ a Záhorskej Bystrice, v oktáve sviatku Narodenia

47) Ako však trpko skonštatoval kláštorň kronikár, kým v minulosti prichádzali zo Stupavy ročne tri slávnostné procesie, na základe nariadenia panovníka z roku 1783 sa tento rok ich počet zredukoval na jednu.

Panny Márie z Bratislavy a Lamača. Podľa zápisu v kláštornej kronike však jednotlivo či po skupinách navštívilo pútnické miesto toľko ľudí ako v predošlých rokoch.⁴⁸⁾

Zrušenie rádu pavlínov v roku 1786 nevedlo k zániku pútnickej tradície v Marianke, ale na dlhé desaťročia ju výrazne oslabilo. Po smrti Jozefa II. prichádzali organizované skupiny pútnikov najmä na sviatok Narodenia Panny Márie a sv. Anny, svojou početnosťou sa však procesiám z obdobia najväčšej slávy vyrovnali až koncom 19. storočia. Marianka definitívne stratila svoj status uhorského „národného“ pútnického miesta a ako patrónka Uhorska sa uctievala mariazellská a šaštínska Panna Mária. Šaštínska socha Sedembolestnej Panny Márie sa v politickej agende Slovenskej ľudovej strany stala už krátko po rozpade Rakúsko-Uhorska patrónkou Slovenska a jeho obyvateľov. V dobovej tlači a najmä pre potreby politickej agitácie sa ako patrónka Slovenska príležitostne titulovala aj marianska Panna Mária. Vedenie Slovenskej ľudovej strany nespokojné s postavením Slovenska v novovzniknutej Československej republike spojilo v postave Panny Márie náboženský a národný symbol, ktorý sa stal jedným z nástrojov na upevňovanie národnej identity Slovákov a zároveň aj súčasťou politického boja. Autonomistické krídlo slovenskej politickej scény v tomto duchu podporovalo a propagovalo aj výročné púte na významné marianske pútnické miesta, ku ktorým vďaka jej starobylosti zaradili aj svätyňu v Marianke.

48) ELTE Budapest, Kézirattár, Ab. 179.

SYMBOLIC IMPORTANCE OF MARIANKA, A PILGRIMAGE DESTINATION, IN THE POLITICAL AND RELIGIOUS LIFE OF THE COUNTRY IN THE EARLY MODERN AGE

Marianka represents the only one and perhaps the sole Hungarian pilgrimage place which continually existed during the 16th century in spite of disadvantageous political and religious circumstances. Notwithstanding missing documents, we suppose that in the time the number of peregrinators dramatically decreased and at last pilgrimages absolutely ceased. New expansion of the pilgrimage place began in the first half of the 17th century when Marianka started profiting from its advantageous geographical location in the vicinity of Bratislava and Trnava. First Jesuit colleges were established in these royal free towns and the tradition of pilgrimages started to renew under the influence of the local Jesuits. However, the real impulse for development of this Marian pilgrimage place was when it was included in the publicly presented Habsburgs religiosity some decades later.

Publicly presented respect of Habsburgs sovereign's towards Marianka's statue of Virgin Mary caused that its adoration became the part of the religiosity of the Hungarian magnates in the second half of 17th century and Marianka became place of their social presentation and commemoration. Most of Hungarian aristocrats who wanted to present themselves or they have already succeeded in political life of the country visited this pilgrimage place after the first visit of emperor Leopold I. in the year 1659. In the confessionally divided society and in the difficult political situation, the Hungarian magnates tried to manifest their loyalty to the ruling dynasty also by publicly presented religiosity. However, it is not possible to reduce the respect of Hungarian magnates towards the statue of Virgin Mary just as an act of aristocratic or political presentation.

Although the aristocrat's respect towards the statue of Virgin Mary lost its former representative and political importance in the first half of 18th century, Hungarian noblemen occasionally were coming to Marianka till the abolition of the cloister in the year 1786. Marianka is an ideal example of how the patterns of religious behaviour of the social and ecclesiastical elites influenced devotion of the folk with certain time shift. When Hungarian magnates stepwise abandoned the visitation and the dowment of the pilgrimage place in Marianka as the manifestation of their devote and aristocratic presentation, lower classes of the Hungarian noble and also

non-noble society fluently joined this form of the piety. Civil servants of the Hungarian Chamber and Council of Lieutenancy, administrators of the neighbouring estates, citizens of nearby towns and townships were coming to Marianka till the reign of Joseph II. These social classes, alike the Hungarian magnates previously, were often arriving at the occasion of the marriage or death in family and also according to their example devoted wedding rings or dress. In 18th century year-long arriving procession of believers became an important part of presentation of Marian pilgrimage place, mainly on the Marian holidays and on the Day of Saint Anna.